

Sociale woningbouw in Bussum

Guusje Hent

In Bussum waren eind 19de eeuw de arbeiderswoningen schaars en bovendien waren ze van slechte kwaliteit. De Bussumse bevolking groeide in die periode sterk door migratie, geboorteovershot en betere voeding.

Armelijke buurtjes

Er ontstonden kleine buurtjes met goedkope arbeiderswoningen, soms in een afgedankte boerderij, zoals de boerderij van Ernst aan de oostkant van de Nieuwstraat, waarin acht woninkjes gemaakt werden. Ook aan de Cereslaan, Veldheimerlaan en in de Baaïen Rokkenbuurt, tussen de Landstraat en de Kapelstraat, ontstonden armelijke buurtjes met huizen met beneden een kamer en op zolder een ruimte om met het hele gezin te slapen. Buiten was een keukentje.

Woonblok bij de
Nieuwstraat, 1923

De Woningwet van 1902

De zorg voor betaalbare huisvesting werd destijds niet gezien als een taak van de overheid. In de grote steden nam de welgestelde elite vaak het voortouw tot oprichting van woningbouw voor de arbeiders,

zoals in Amsterdam P. van Eeghen en dokter S. Sarphati. In Bussum zijn zulke initiatieven niet bekend. In 1886 heerste er een dodelijke cholera-epidemie, die het besef bracht dat er wat aan de woningtoestand en hygiëne van de arbeiders moest gebeuren. In 1899 diende het kabinet Pierson een wetsontwerp in en in 1902 trad de Woningwet in werking. Door die wet moesten ook (nieuwe) arbeiderswoningen aan zekere eisen voldoen, zoals: geen eenkamerwoningen meer, geen bedsteden, aparte slaapkamers voor jongens en meisjes en een kleine keuken. Ook moest het privaat gescheiden zijn van de woning, dit om ziektes te voorkomen. De bestaande woningvoorraad voldeed natuurlijk nog lang niet aan die eisen.

De woningbouwverenigingen

In Bussum kwam de bouw van woningen volgens de nieuwe eisen maar traag op gang en bovendien gooide de Eerste Wereldoorlog roet in het eten. De gemeente toonde geen enkel initiatief en was vooral bang om te veel arbeiders naar Bussum te trekken. Omdat ze vaak niet het hele jaar werk hadden, zouden ze aanspraak kunnen maken op de bedeling. Liever zette men in op de gegoede forens.

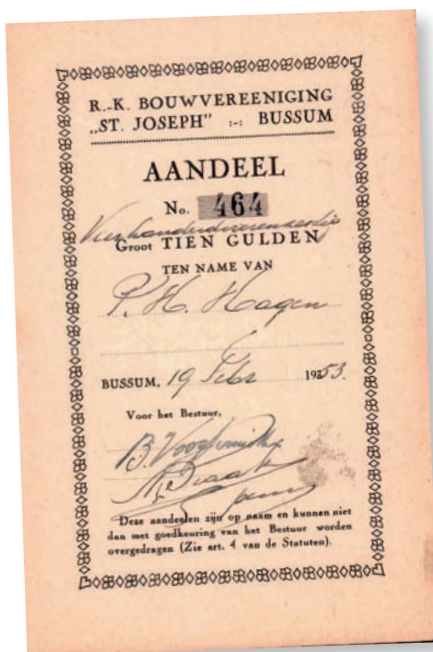
In Bussum werden in 1912 twee woningbouwverenigingen opgericht, de katholieke Woningbouwvereniging St. Joseph en

de Algemene Arbeiders Bouwvereniging Bussum (AABB) voor alle gezindten (lees: socialisten). Na 1914 ging het Rijk een actievere rol spelen door een rijksbijdrage van 90% in het vooruitzicht te stellen, op voorwaarde dat de woningen een water-closet kregen.

De woningbouwverenigingen hadden vrijwel geen eigen kapitaal, de leden werden in feite aandeelhouders, met een inleggeld dat met dubbeltjes bij elkaar werd gespaard.

Arbeidershuizen in het St.-Josephpark (nu De Peppels)

Aandeel van 10 gulden van Woningbouwvereniging St. Joseph

De architecten die in opdracht van deze woningbouwverenigingen werkten, waren beïnvloed door de Engelse journalist Ebenezer Howard die, hoewel hij geen architect was, toch als een van de grondleggers van het concept tuinstad wordt beschouwd. In dat concept was het van belang dat een project goed ontworpen was, dat de bewoners gezamenlijke activiteiten konden ontplooiën en dat er groen werd aangeplant.

Bouwvereniging St. Joseph

St. Joseph kocht van Francois Bouvy, die aan de Singel woonde en die een groot gebied tussen de Laarderweg en de Brink-

laan in bezit had, een stuk grond aan de Laarderweg. Hier werden in 1914 de eerste huizen gebouwd, die het begin vormden van het St.-Josephpark. De relatief royale huizen waren ontworpen door de katholieke Bussumse architect Gerrit Jan Vos. Deze eerste arbeidershuizen van Bussum staan nog steeds aan de Laarderweg 72-104, weliswaar aangepast aan de moderne tijd. Daarna volgde de rest van St.-Josephpark, en in 1918 meer dan 80 woningen en een badhuis aan de Koopweg, ontworpen door architect H. Everts. In 1924 had de vereniging meer dan 140 woningen in zijn bezit.

De AABB

In 1912 had de AABB aan K.P.C. de Bazel opdracht gegeven om aan de Huizerweg naast de Koelitfabriek een wijk met arbeiderswoningen te ontwerpen. Het entreegeld voor de bouwvereniging was 25 gulden, een heel bedrag voor die tijd. Ook hier werd dat met dubbeltjes bijeen gespaard. De eerste huizen kwamen aan de Keizer Ottostraat, later volgde de rest van de Godelindebuurt. Er waren 6 verschillende typen huizen. De huren varieerden naar grootte van het huis van 2,49 tot 4,34 gulden per week. Het project liep vertraging op door de stijgende lonen en de eveneens stijgende kosten van bouwmaterialen. Bij het tweede deel van het plan bouwde

Arbeidershuizen aan
de Keizer Ottostraat

men daarom een kleiner type en werd om kosten te besparen de kap direct vanaf de eerste balklaag opgetrokken. Het project was in 1923 voltooid en telde toen 350 woningen. De laatst gebouwde huizen zonder verdieping zijn in de 21ste eeuw aangepast aan de moderne tijd, het kleine woningtype is afgebroken en opnieuw in iets royaler formaat opgebouwd, ook nu weer zonder verdieping.

De Eendracht

In 1914 volgde de oprichting van de Protestantse Christelijke Woningbouwvereniging

Kuipers en Nico Doornberg. Zij maakten een gaaf ontwerp met het tuindorpconcept als leidraad, met een school, pleintjes en eigen winkels, alles in een besloten buurtje.

De huur werd door de woningbouwverenigingen wekelijks opgehaald. Dat is pas in 1969 afgeschaft, vanaf toen werd de huur per maandelijkse overschrijving via de bank betaald. Het voordeel van het wekelijks ophalen was dat er een band werd opgebouwd tussen de huurder en de vereniging. Die had al snel in de gaten dat iemand de huur niet kon betalen en kon zo de problemen in een vroeg stadium oplossen. Er was een strikt huurreglement met vooral regels van wat allemaal *niet* mocht, zoals geen was of beddengoed aan de voorgevel te drogen hangen, op zondag helemaal geen was buiten ophangen, niet onderverhuren, enzovoort.

De gemeente

Tussen 1919 en 1921 heeft de gemeente Bussum ook zelf de bouw van arbeiderswoningen ter hand genomen. Onder leiding

Het Oosterpad
Rechts: Huizen aan het
Eendrachtpark, met
op de achtergrond de
Paulusschool

De Eendracht. Haar eerste project bestond uit 44 woningen aan het Oosterpad uit 1921, eveneens ontworpen door de katholieke (!) architect Gerrit Jan Vos. Het ensemble is nu een gemeentelijk monument. Later volgden woningen aan de Achtermeulenweg en in 1924 het Eendrachtpark, ontworpen door de architecten Tjeerd

van architect N. Rigter werden er onder meer 43 woningen aan de Vaartweg en omgeving gesticht. Het systeem van de rijksbijdragen werd vanaf 1921 afgebouwd. De woningbouwverenigingen waren nu voor de financiering aangewezen op hypotheekbanken, waardoor het aantal gebouwde woningen sterk terugliep.

In de jaren twintig en dertig werden, deels onder regie van de gemeente, in Bussum ook middenstandswoningen en villa's gebouwd, zoals het Bredius- en Vondelkwartier en het complex bij de Simon Stevinweg. Er was zelfs een woningbouwvereniging voor middenstanders, die bijvoorbeeld veel heeft gebouwd in het Vondelkwartier.

Na de Tweede Wereldoorlog

In de oorlogsjaren werd een vijfde van de woningen in Nederland verwoest of beschadigd. Gelukkig bleef dit Bussum grotendeels bespaard. Wel ontstond er ook in Bussum na de oorlog een nijpende woningnood. Nu nam de gemeente wel het voortouw bij de ontwikkeling van de woningbouw. Bussum-Zuid werd volgebouwd, eerst de Wester- en later de Oostereng. In de Westereng is er een ruim aanbod van goedkope huurwoningen gerealiseerd, zowel in hoog- als in laagbouw. Bij het ontwerp lag het accent meer op productie dan op een gevarieerd aanbod qua architectuur.

Na de Tweede Wereldoorlog veranderde het werk van de woningbouwverenigingen drastisch. Nu nam de gemeente Bussum het initiatief tot de bouw en werden de verenigingen slechts huurbazen en waren ze geen projectleiders meer. Ook hadden zij niet meer het alleenrecht van toewijzing voor hun leden. Hierdoor verwaterde de band met de huurders. Er volgden diverse fusies. Op dit moment zijn alleen Dudok en de Alliantie nog werkzaam in Bussum. De woningen worden via Woningnet aangeboden. Van enige betrokkenheid van de huurders bij hun vereniging is geen sprake meer.

Een terugblik

Als we terug kijken zien we dat in de moeilijke beginjaren van de sociale woningbouw de nadruk lag op kwaliteit, niet alleen van de woning maar ook van de omgeving. De gedachte dat ook arbeiders het verdienden

Het buurtwinkeltje van F. Dekker in het Eendrachtpark

om in een verzorgde omgeving te wonen, speelde bij alle woningbouwverenigingen een rol. Daarom mogen we blij zijn dat er in Bussum, zeker nu veel woningen aangepast zijn aan de huidige tijd, zoveel goede woningen uit de beginjaren van de woningbouwverenigingen nog overeind staan. En immer onderscheiden het St.-Josephpark, de Godelindebuurt, het Eendrachtpark en de rij woningen aan het Oosterpad zich door hun ontwerp en uitstraling.

Voormalige arbeiderswoningen aan de Adelheidstraat, na de sloop en herbouw

Voor het schrijven van dit artikel heb ik inspiratie opgedaan bij de tentoonstelling 'Het paradijs van de arbeider' in museum Het Schip in Amsterdam. Ik heb voorts dankbaar gebruik gemaakt van het uitgebreide knipselarchief van de HKB.